

Jasmina Popović

(Uvod u istraživanje mira)

Kada govorimo o suvremenom svijetu, ne možemo a da ne primijetimo paradoks koji je njegova osnovna karakteristika. S jedne strane, govori se o postojanju svjetskog mira, što se obično potkrepljuje činjenicom da od 1945. godine nije bilo globalnog sukoba. S druge strane, očito je da živimo u doba kad oružje i sila imaju vrlo važnu ulogu u međunarodnom životu. Svjetski uvjeti nemira i nesigurnosti manifestiraju se u obliku razlika u društvenim uređenjima, preklapanju interesnih sfera, pokušajima dominacije i miješanja u unutrašnje poslove, utrke u naoružanju i sve većeg širenja jaza između ekonomski razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Sve to pridonosi otvaranju starih ili stvaranju novih, regionalnih i svjetskih žarišta sukoba. Čitav međunarodni život odvija se u ciklusima naizmjeničnih popuštanja zategnutosti i ponovnih zaoštavanja. Stoga se s pravom postavlja pitanje kako ostvariti dva najveća zahtjeva suvremenog svijeta: zahtjev za mirom i eliminacijom sile u međunarodnim odnosima i zahtjev za demokratizacijom tih odnosa.

Jedno, ako ne i jedino, od mogućih rješenja bila bi što šira i povezanija akcija naučnika kako bi upozorili na opasnost od nekontroliranog razvoja tehnologije i razmotrili sve mogućnosti koje bi mogle skratiti i ubrzati put do svjetskog mira. Upravo zato treba obratiti pažnju na naučnike koji se bave jednim relativno novim naučnim istraživanjem — istraživanjem mira.

Nezadovoljstvo naučnika onim što je nauka o međunarodnim odnosima pružala na području proučavanja rata i mira izviralo je prije svega iz uvjerenja da problemu rata i mira, kao egzistencijalnom pitanju čovječanstva, nije dano odgovarajuće mjesto i da istraživački pristup i odnosi prema tim problemima nisu adekvatni.

Drugi svjetski rat donio je mnoštvo pouka, prije svega u pogledu težine posljedica svjetskog sukoba za čovječanstvo, a zatim i u pogledu neefikasnosti institucionalnih rješenja, jer su se i Društvo naroda i UN pokazali nesposobnima da stave pod kontrolu sile rata.

Stoga su osnovne pobude koje su naučnike navele na istraživanje mira bile: svijest o opasnosti od novog, nuklearnog svjetskog rata i njegovih posljedica, koje bi dovele u pitanje opstanak ljudskog roda, i uvjerenje da je prijeko potrebno da i nauka pruži svoj doprinos uklanjanju te opasnosti. Kako nijedna prijetnja svjetskom miru nije uklonjena, a u međuvremenu su se pojavile mnoge nove, jasno je da nauka o miru ima budućnost, jer je potreba očuvanja mira postala akutan problem čijem rješavanju treba što prije pristupiti, i to na posve nov, naučni način.

Problemi rata i mira zanimaju ljude od njihova postanka. Stoga ne čudi što prvi zapisi o vođenju ratova i uvjetima uspostavljanja mira datiraju još iz 3. stoljeće pr. n. e.¹

Od srednjeg vijeka zapažamo neprekidan razvoj planova za mir, čiji su tvorci najčešće radili za interese vlastitih zemalja. Planovi su se uglavnom javljali kao dio filozofije povijesti, političke i pravne filozofije, i bili su ili strogo utilitarističke namjene ili, pak, posve utopistički.²

O prvim sistematskim pristupima problemima rata i mira možemo govoriti tek početkom 20. stoljeća, kada se javlja i nauka o međunarodnim odnosima. Na samom početku, međunarodni odnosi su uglavnom bili koncentrirani na proučavanje rata i konfliktnih situacija. Glavni motiv naučnika i istraživača u međunarodnim odnosima svodio se na pokušaje da shvate uzroke i prirodu međunarodnih sukoba.

Tek nakon drugoga svjetskog rata dolazi do zaokreta u nauci o međunarodnim odnosima. Otkriće nuklearne energije, proizvodnja nuklearnog oružja, kao i uspješne antikolonijalne revolucije širom svijeta, postali su dokaz da rat i sila više ne mogu biti legitimna sredstva rješavanja problema u međunarodnoj zajednici.

Sredinom pedesetih godina, u jeku hladnog rata, javlja se potreba za formiranjem nove naučne i istraživačke discipline, koja bi polazila od dva osnovna pitanja: a) korijeni i suština rata i kako ga eliminirati i b) kako obezbijediti mir i kakav mir. Pravec postaje poznat pod imenom istraživačke mira (Peace Research) ili polimogolija (nauka o miru).

1
Jedan od prvih primjera ideje mira formulirao je indijski vladar Ašoka u 3. st. pr. n. e. To su principi mira u kojima je utvrđeno da nikada neće biti započeti ratovi protiv drugih plemena i da su jedini ratovi koji se priznaju obrambeni.

Opširnije o povijesti razoružanja i mirovnih planova u knjizi: Lj. Petrović, *Međunarodno razoružanje*, Beograd, 1967.

2
U te bismo planove mogli ubrojiti razne crkvene dokumente kojim se proklamira mir: Pax Dei kao prva praktična pacifistička mjera kršćanske religije, kojom se zabranjuje povreda vječnih zakona morala i čovječnosti, Pactum pacis - pakt mira

između vodećih društvenih snaga u feudalizmu, Zakletva mira kojom je crkva nastojala povezati miroljubive snage, Treuga Dei koja zabranjuje ratovanje u određenim crkveno-kalendarskim razdobljima, itd.

U srednjem vijeku se javljaju zanimljivi planovi za organiziranje svjetskog mira. H. Grotius 1625. godine izdaje djelo »Pravo rata i mira« u kojem dijeli ratove na pravedne i nepravedne. Saint-Simon izlaže u svom djelu »Reorganizacija evropskog društva« ideju o reprezentativnom parlamentu evropske konferencije.

Opširnije u knjizi: Lj. Petrović, *Međunarodno razoružanje*, Beograd, 1967.

O ratu i miru

Dosadašnja povijest protkana je nizom unutardržavnih i međunarodnih konflikata. Ne samo što rat nije eliminiran iz društvenog, političkog i naučno-tehničkog i ekonomskog razvitka, već je čovječanstvo u različitim sukobima provelo mnogo više vremena nego u mirnom razvitku.³

Rat obično promatramo kao društvenu pojavu kojom su se razrješavale društvene suprotnosti, zasnovane prije svega na ekonomskim interesima. U početku su ratovi imali karakter borbe za biološki opstanak ili teritorij. Tek je klasno društvo razvilo mogućnost međusobne eksploatacije i, samim tim, učinilo silu društvenim fenomenom, sredstvom kojim se postizala određena ekonomska svrha. Ipak, ratovi nisu bili samo sredstvo eksploatacije, već i oblik ekspanzije. Sve do prvoga svjetskog rata rezultirali su širenjem ekonomske i političke vlasti jednih država na račun drugih. Pogodovali su bržem razvitku pobjedničkih zemalja, a time i društva kao cjeline. Ratovi su bili pozitivni činioci razvoja materijalne baze društva. No ubrzo se pokazala i negativna strana. Ekspanzijom je, duduše, dolazilo do bržeg razvoja pobjedničkih, ali i do zaostajanja pokorenih zemalja. Stoljećima se stvarao nepremostiv jaz između ekonomski razvijenih, moćnih metropola i potlačenih kolonija koje su bile uskraćene za mogućnost da se društveno i ekonomski nezavisno razvijaju. Stvaranje vojnih sila od ekonomski razvijenih zemalja i buđenje nacionalne svijesti u koloniziranim zemljama stvorilo je situaciju zategnutosti u međunarodnim odnosima.

Pojavio se još jedan problem. Počevši od industrijskih revolucija, sredinom 18. stoljeća, svaki novi rat iziskivao je sve veće količine različitih materijalno-tehničkih sredstava. Svi ratovi u prošlosti vođeni su radi postizanja određenih ekonomskih koristi (sirovina, radna snaga, tržište) koje su premašivale izdatke u toku rata. U suvremenim uvjetima nastaju promjene. Već je prvi svjetski rat pokazao da ratovanje nije rentabilno i da su izdaci veći od postignutih koristi. To se potvrdilo i u drugom svjetskom ratu. Prema podacima, Njemačka je u toku drugoga svjetskog rata izgubila 60% svoga nacionalnog bogatstva, SSSR 40%, a Velika Britanija 32%.⁴ Očito je da je ekonomski faktor promijenio ulogu, postavši od glavnog uzroka rata komponenta koja bi trebalo da omogući njegovo odumiranje.

Mada nakon drugoga svjetskog rata nije bilo globalnog sukoba, mir ipak nije bio svjetski. Vođen je niz tzv. lokalnih ratova, odnosno ratova na ograničenom teritoriju. U današnjim uvjetima svi lokalni sukobi nose u sebi svjetski karakter, tj. karakter mogućeg sukoba svjetskih progresivnih snaga s reakcionarnim, imperijalističkim snagama. Upravo zbog te

3
U knjizi Lj. Petrovića *Međunarodno razoružanje*, str. 417, nalazimo zanimljiv podatak da su švicarski naučnici izračunali da je čovječanstvo u posljednjih 5 000 godina samo 292 godine provelo u miru.

4
Lj. Petrović, *Međunarodno razoružanje*, Beograd, 1967.

opasnosti od globalnog sukoba, među teoretičarima je rasprostranjeno mišljenje da su lokalni ratovi, kao način ostvarivanja ekonomskih i političkih ciljeva, prevaziđeni.⁵

Još jedna, vrlo važna činjenica govori protiv rata u suvremenim uvjetima, a to je opasnost od totalnog rata. Dok su nekada ratove vodile samo oružane snage na određenom teritoriju, danas bi rat zahtijevao angažiranje cjelokupnog stanovništva, jer bi se borbe vodile na čitavom prostoru. Ta tendencija je, uz današnje nuklearno i raketno naoružanje, postala opasnost za opstanak čovječanstva.

Činjenica da je rat imao tako veliku ulogu u razvoju ljudske civilizacije ostavila je traga i u nauci. Stvoren je niz teorija o ratu, dano je mnoštvo definicija rata, a sve zato da se rat ili opravda ili pokuša objasniti njegova uloga.

Jedan od najpoznatijih teoretičara rata Karl von Clausewitz dao je nekoliko definicija rata, koje su i danas u upotrebi. »Rat je akt sile da protivnika prisudimo na potčinjavanje našoj volji.«

Rat je »ne samo politički akt, već pravi politički instrument, produženje političkih odnosa, njihov nastavak drugim sredstvima«. »Rat ne spada u oblasti vještina i nauka, već u oblast društvenog života. On je sukob velikih interesa, koji se rešava krvlju i samo se po tome razlikuje od drugih sukoba.«⁶

Razvitak društva donio je i nove definicije rata. Tako Nikita Hruščov, sovjetski državnik, tvrdi da bi novi svjetski rat imao oštar »klasični karakter i definitivno bi razriješio suprotnosti između kapitalizma i socijalizma.«⁷

R. Aron ukazuje na osnovno obilježje suvremenog rata, a to je višestrukost ili polimorfnost. »On nije samo opšti ili ograničeni, klasični ili nuklearni: spisak njegovih mogućih oblika je mnogo duži, od rata za duše ljudi ili psihološkog i propagandnog rata do rata slomljene kičme (brocken-back war).«⁸

Jedan od najpoznatijih istraživača mira Bert V. A. Röling rat definiše kao nasilni konflikt između država i posebno upozorava na dva tipa rata: namjeravani (kao nastavak politike vojnim sredstvima) i nenamjeravani (koji vlada uzalud nastoji izbjeći, rat izazvan zabunom).⁹

Prema tome, možemo zaključiti da je osnovni argument protiv rata upravo mogućnost da se svi narodi, primjenom tehničkih dostignuća, suvremenih sredstava za proizvodnju i razvijenih proizvodnih odnosa, ubrza-

5
Prema: B. Oreščanin, *Vojni aspekti borbe za mir, nacionalnu nezavisnost i socijalizam*, Naprijed, 1964.

6
Citirano prema: K. von Clausewitz, *O ratu*, Vuk Karadžić, Beograd, 1951.

7
Prema: Lj. Petrović, *Međunarodno razoružanje*, Beograd, 1967.

8
Prema: N. Božić, *O polimorfnoj prirodi rata u naše doba u svetlosti istraživanja mira*, »Med. problemi«, br. 4, 1971, str. 417.

9
Prema: Lj. Aćimović, *Istraživanje mira — uvodna razmatranja*, »Med. problemi«, br. 4, 1971, str. 20.

no ekonomski razvijaju, žive slobodno i ravnopravno, bez međusobnih osvajanja i eksploatacije.

Za razliku od mnoštva naučnih radova posvećenih problemu rata, radovi koji se bave proučavanjem mira mnogo su rjeđi. Pod mirom su se uglavnom razumijevali periodi između dva rata u kojima se zemlja spremala za nova osvajanja ili za obranu. Tek u novije vrijeme mir zaokuplja istraživače mira, napredne snage u svijetu i nesvrstane zemlje.

Q. Wright, čiji su radovi utjecali na istraživače mira, definira mir kao takvo »stanje jedne zajednice u kome red i pravda preovlađuju, interno između njenih članica i eksterno u njenim odnosima s drugim zajednicama.«¹⁰

Istraživači mira Hanna i Alan Newcombe određuju mir kao stanje u »kome ne dolazi i ne može da dođe od rata«, jer se sukobi i razlike u stavovima rješavaju putem određenih međunarodnih mehanizama.¹¹

U Povelji OUN stoji: »Mi, narodi Ujedinjenih nacija, rešeni da spasimo buduće generacije od biča rata...«¹², iz čega je vidljivo da je mir shvaćen kao nepostojanje rata.

Dr Vojin Dimitrijević govori o miru kao o jednoj od međunarodnih instrumentalnih vrijednosti: »To je stanje u odnosima između subjekata međunarodnih odnosa, u prvom redu država, u kome je primena nasilja napuštena, isključena i onemogućena te prevažu nenasilna ali efikasna sredstva za postizanje opštoprihvaćenih ciljeva i za rešavanje sukoba između ciljeva koji nisu takvi.«¹³

Međutim, nas zanima definicija mira koja je prihvaćena sa stajališta istraživača mira. U prvoj fazi istraživanja mira bila je prihvaćena definicija koju je dao Johan Galtung, direktor Međunarodnog instituta za istraživanje mira u Oslu. On je podijelio mir na dva aspekta koji se međusobno ne mogu izolirati. To su pozitivni i negativni mir. Pod pojmom negativnog mira razumijeva se nepostojanje nasilja, tj. nepostojanje rata. Pozitivan mir označava integraciju ljudskog društva, postojanje pozitivnih i harmoničnih odnosa zasnovanih na suradnji.¹⁴ Podjela mira na njegov pozitivni i negativni aspekt u početku je zadovoljavala istraživače mira, jer je pozitivni mir značio odbijanje da se mir shvati samo kao način da se nešto postigne i ujedno tražio da bude ispunjen vlastitim sadržajem, koji će pogodovati slobodnom toku društvenog razvoja u svakoj zemlji.

10
Prema istom autoru, str. 17.

11
Ibid., str. 18.

12
Povelja OUN.

13
V. Dimitrijević, *Dileme istraživanja mira*,
anali Pravnog fakulteta u Beogradu, str.
198.

14
Prema: J. Galtung, *Istraživanje mira —
dosadašnja Iskustva i buduće perspektive*.

Pojava i oblici istraživanja mira

Istraživanje mira, kao posebnu naučnu disciplinu, vezujemo za period poslije drugoga svjetskog rata, kada se svjetska javnost, u uvjetima hladnoratne konfrontacije, aktivno angažirala u borbi za mir i prevladavanje stanja hladnog rata. Kao preteču istraživača mira možemo navesti Amerikanca Harolda Guetzkova, koji u svom članku »Long Range Research in International Relations«, objavljenom 1950. godine, zastupa neke osnovne ideje istraživača mira, iako samo istraživanje mira još smješta u okvire nauke o međunarodnim odnosima.

Stoga o pravom početku istraživanja mira možemo govoriti tek krajem 50-ih i početkom 60-ih godina. Do danas je istraživanje mira prošlo tri faze: fazu klasičnog istraživanja, istraživanja mira u ranijem periodu i suvremeno istraživanje mira.

Prva faza, od 1959. do 1964. godine, jest period kristaliziranja prvih stavova i ideja o istraživanju mira. Stvorena je organizacijska i institucionalna podloga za djelovanje: 1959. godine osnovan je Centar za proučavanje problema za rješavanje konflikata, na Univerzitetu Michigan. Iste godine je otvoren i Institut za istraživanje mira, u Oslu, a 1964. godine je organizirano Međunarodno udruženje za istraživanje mira, i pod njegovim pokroviteljstvom pokrenut časopis »Journal for Peace Research«. Očito je da se u prvom periodu pokušalo privući što više naučnika kako bi se angažirali na problemu mira.¹⁵

Za drugi je period karakteristično da već postoji izvjesna društvena i naučna afirmacija istraživanja mira. U početku te faze naučnici su pokušali ubijediti vladajuće slojeve da su potrebne hitne akcije u pravcu ostvarenja svjetskog mira. Polazili su od pretpostavke da je potrebno utjecati na one koji vladaju, na kreatore vanjske politike, kako bi se postigli određeni rezultati. Budući da takve akcije nisu dale rezultata, istraživači mira okrenuli su se prema javnom mnijenju, pokušavajući ga pretvoriti u grupu za vršenje pritiska, kako bi na taj način ostvarili svoje ciljeve. Taj plan se, također, pokazao neuspješnim, jer javno mnijenje, neupućeno u ideje istraživača mira, nije moglo adekvatno reagirati.

Tek u novije vrijeme, u fazi suvremenog istraživanja mira, istraživači mira vode pravu politiku. Ona se sastoji u pokušaju da se stvori gusta mreža istraživača, raspoređenih po cijelom svijetu, i da se formiraju organizacije koje bi bile sposobne da ostvare protutežu stvaraocima vanjskih politika pojedinih zemalja. Izgrađujući vlastite stavove i vodeći ne-vladinu politiku, istraživači teže da prekinu monopol koji u vođenju i kreiranju vanjske politike još imaju vlade.

15

Podaci o nazivima časopisa i organizacija za istraživanje mira preuzeti iz: Lj. Aćimović, *Istraživanje mira — uvodna razmatranja*, »Međ. problemi«, br. 4, 1971, str. 30.

Pojava i razvoj istraživanja mira ispoljava se u različitim oblicima djelovanja, koji ne označavaju njegovu rasprostranjenost u suvremenom svijetu, već raznovrsnost manifestacija istraživanja mira. Nabrojiti ćemo neke oblike djelovanja:

1. Problemi mira dobivaju sve istaknutije mjesto u međunarodnim studijama. Izlazi niz periodičnih publikacija, kao što su »Peace Research Abstracts«, »Journal of Conflict Resolution«, »Peace Research Reviews«. Posebno je važno osnivanje dvaju međunarodnih instituta za istraživanje mira: Instituta za istraživanje mira u Stockholmu, koji je osnovala švedska vlada, a orijentiran je na dokumentaciono-analitička istraživanja o problemima naoružanja i razoružanja, i Međunarodni institut za mir koji je osnovao Svjetski savjet za mir, a bavi se organiziranjem međunarodnih stručnih skupova na kojima naučnici izmjenjuju iskustva s područja istraživanja mira.

2. Stvorena su i nacionalna i međunarodna društva i udruženja za istraživanje mira, od kojih su najvažnija Međunarodno udruženje za istraživanje mira, sa sjedištem u Groningenu, i Društvo za istraživanje mira, sa sjedištem u Philadelphiji, SAD.

3. Značajna je i činjenica da se istraživanje mira proširilo na neke univerzitetske ustanove i da je problematika mira ušla u nastavne programe pojedinih univerziteta kao poseban predmet. Osnovana je i Međunarodna akademija za mir u Londonu, koja putem tečajeva obučava i usavršava stručnjake u oblasti istraživanja mira.

4. Organizacija ujedinjenih nacija također je podržala aktivnost istraživača mira. UNESCO daje financijsku potporu Međunarodnom udruženju za istraživanje mira i od 1969. godine organizira skupove naučnika kojima bitno pridonosi afirmaciji istraživanja mira. Generalna skupština OUN je 1971. godine usvojila posebnu rezoluciju o istraživanju mira i naglasila potrebu i značaj naučnih radova, ostvarenih u nacionalnim i međunarodnim ustanovama, u oblasti istraživanja mira.¹⁶

Definicija i predmet istraživanja mira

Kada se pojavilo, istraživanje mira bilo je posve specifična naučna disciplina, zbog svoje težnje za odbacivanjem do tada važećih pristupa problemima rata i mira, koji su dominirali u međunarodnom pravu, ekonomiji, sociologiji, političkim naukama i međunarodnim odnosima. Zbog takvog cilja istraživanje mira privuklo je stručnjake iz različitih područja: ekonomista Kennetha Bouldinga, matematičara Anatola Rapaporta, matematičara i sociologa Johana Galtunga, kemičara Alana Newcomba, profesora međunarodnog prava Berta Rölinga, profesora međunarodnih odnosa

¹⁶

Već nekoliko godina u radu Instituta OUN New Yorku, djeluje i grupa koja se posebno bavi problemima istraživanja mira.

Johna Burtona i mnoge druge. Prvi problem s kojim su se sreli istraživači mira bilo je definiranje istraživanja mira i određenje predmeta kojim će se baviti ta naučna disciplina.

B. Röling je istraživanje mira odredio kao istraživanje »faktora koji narušavaju mir i uslova po kojima se mir može održati«.

L. Hamon zadatak istraživanja mira vidi u proučavanju »činilaca koji su omogućili sadašnje trajanje stanja bez rata«, vjerujući da će to stanje, »ako duže potraje, postati navika, i to bez posebnih izmjena u sadašnjem sistemu i organizaciji odnosa u svijetu«.

Kod Lj. Aćimovića nailazimo na stav da je istraživanje mira »cilju usmjerena i vrijednosno motivirana nauka, iz čega proizlazi da je istraživanje mira i promijenjena nauka koja treba da posluži kao rukovodstvo za akciju«.¹⁷

Prema tome, u odgovoru na pitanje što je istraživanje mira, koji je njegov predmet i kakva je njegova struktura, moramo uzeti u obzir nekoliko momenata:

1. Istraživanje mira je naučnoistraživačka djelatnost orijentirana na problematiku mira i unapređivanje interdisciplinarnog istraživanja uvjeta mira i uzroka rata. Kada ga nazivamo problemski orijentiranom disciplinom to znači:

a) da je orijentirano na točno određene fenomene, a to su rat i mir sa svojom društvenom suštinom i zakonitostima;

b) da teži rješenju problema: eliminiranju rata i izgradnji mira u svjetskim okvirima;

c) da istraživači moraju biti u stalnom kontaktu s naučnicima drugih društvenih nauka, kao i s javnim mnijenjem kome su namijenjeni njihovi prijedlozi i rješenja.

2. Istraživanje mira je i sistematska analiza formalnih metoda za obezbjeđenje mira, kao i ispitivanje moći, interesa i struktura u svijetu.

3. Predmet su istraživanja mira pitanja konflikata, integracija i suradnje između država, a isto tako između drugih društvenih grupa (rasnih, etničkih, klasnih, itd.). J. Burton govori o pet najvažnijih problema kojima se bavi istraživanje mira: organizirajuće snage u svjetskom društvu, sukob moći, rješenje sukoba, metodologija i modeli i međunarodni poslovi.¹⁸

4. Iz problemske orijentiranosti istraživanja mira (spomenuli smo je u 1. točki) proizlazi i multidisciplinarnost, međudisciplinarnost i transdisciplinarnost, što znači da razne grane društvenih i prirodnih nauka pridonose, putem međusobne suradnje, rješavanju problema koji stoje pred istraživanjem mira.¹⁹

17
Prema: Lj. Aćimović, *Istraživanje mira — uvodna razmatranja*, navedene su definicije B. Rölinga, L. Hamona i Lj. Aćimovića.

18
J. Burton naveden prema: Lj. Aćimović, *Istraživanje mira — uvodna razmatranja*.

19
Tu ideju nalazimo gotovo kod svih istraživača mira, a naročito je zastupaju Aćimović, Röling i Galtung.

Osnovne pretpostavke na kojima je zasnovano istraživanje mira

Kod istraživača mira nalazimo šest osnovnih pretpostavki na kojima se osniva istraživanje mira i koje su se dopunjavale i mijenjale tokom vremena, u tri spomenute faze istraživanja mira. To su: koncept mira, nivo na kojem se vrši istraživanje, discipline koje učestvuju u istraživanju, pitanje identifikacije, metodologija i svrha istraživanja.²⁰

1. Koncept mira

Da bi se moglo započeti istraživanje, najprije je trebalo definirati mir. U fazi klasičnog istraživanja mira naučnici su se sreli s velikim brojem različitih definicija, od kojih ni jedna nije odgovarala potrebama njihova istraživanja. Stoga je jedan od prvih uspjeha rane faze istraživanja definicija mira »kao stanja koje, s jedne strane, definira nepostojanje nasilja« (negativni mir), a s druge »postojanje pozitivnih i harmoničnih odnosa zasnovanih na suradnji« (pozitivni mir).²¹

Međutim, definicija mira kao nepostojanja direktnog nasilja, koja je u početku mogla poslužiti, nije zadovoljila naučnike. Oni su došli do spoznaje o dva nova pojma — direktno i strukturno nasilje — koji su bili svakodnevna pojava, a nisu bili uključeni u definiciju. Pod direktnim nasiljem razumijevali su nasilje koje čine konkretni ljudi, gdje se analizom može doći do krivaca nasilja (ubistva, terorističke akcije). Strukturno nasilje je nasilje ugrađeno u samu društvenu strukturu (nejednakost između bogatih i siromašnih, razvijenih i nerazvijenih zemalja, različiti izgledi da se preživi, kršenje osnovnih ljudskih prava). Spoznaja o postojanju nasilja, koje je legalno ugrađeno u društvo, primorala je istraživače mira da budu odlučniji u zahtjevu za rekonstrukcijom društva i da eliminaciju strukturnog nasilja postave kao jedan od najvažnijih ciljeva istraživanja mira.

2. Nivoi na kojima se istražuje mir

Klasično istraživanje mira zastupalo je ideju da se istražuje samo na jednom nivou, i to u okviru međunarodnih odnosa. Takav je pristup onemogućavao da se sagleda sva kompleksnost u odnosima, unutar i između pojedinih nacija, a samim tim je potencirao stvaranje jedne opće teorije o konfliktu i miru.

²⁰ Prema: J. Galtung, *Istraživanje mira — dosadašnja iskustva i buduće perspektive*.

²¹ Ibid.

U ranoj fazi istraživanje je prošireno s međunarodnih odnosa na druge velike društvene grupe (klasne, etničke i rasne). Dakle, usvojen je pristup o istraživanju na više nivoa, i to zbog dva razloga: prvo, zbog ideje da radi razumijevanja mira i konflikata na jednom nivou uzroke treba tražiti na drugom; i drugo, zbog shvaćanja da ono što vrijedi na jednom nivou, za neku manju grupu, može na nekom drugom nivou biti primijenjeno na međunarodne odnose.

U suvremenoj fazi istraživanja mira pristup na više nivoa je zadržan, ali je produbljen time što je individua uzeta kao osnovna jedinica. Srž ispitivanja mira jest nastojanje da se pronađu putovi oslobođenja čovjeka pojedinca. »Istraživanje mira treba da bude nauka o ispunjavanju ljudskog života humanošću, a ne o jačanju nacionalne moći, niti čak o međunarodnoj arhitektonici.«²²

3. Discipline koje učestvuju u istraživanju mira

U početku istraživanja mira glavnu su ulogu imale klasične društvene nauke, pravo i filozofija. Međutim, istraživanje mira nije imalo funkciju samo da sakuplja i sistematizira znanja o miru, već da miru daje novu kvalitetu. Stoga su naučnici u ranoj fazi istraživanja smatrali da se u istraživanje moraju uključiti sve moderne društvene nauke o čovjeku, koje će, integrirane i uz razvitak novih naučnih i metodoloških koncepata, ostvariti kompleksno istraživanje mira.

Suvremena faza još teži integraciji društvenih nauka i stvaranju specifične tehnologije mira, ali ne odbacuje ni učešće prirodnih i humanističkih znanosti. Upravo zbog tih razloga uveden je koncept transdisciplinarnog istraživanja koji ne znači samo međunarodnu suradnju pojedinih instituta za istraživanje mira, već i suradnju različitih univerziteta. Najzastupljenije discipline u okviru istraživanja mira jesu: međunarodni odnosi i političke nauke, socijalna psihologija, sociologija, ekonomija, povijest, međunarodno pravo i neke prirodne nauke, kao što su matematika i statistika.

4. Pitanje identifikacije

U proučavanju međunarodnih odnosa, a samim tim mira i rata, u klasičnoj fazi postojale su, uglavnom, nacionalističke i regionalne tendencije, koje su davale asimetričnu sliku svijeta. Naime, svi svjetski procesi promatrani su u skladu s nacionalnim interesom pojedine države, a time su i nalazi istraživača bili neobjektivni i u skladu s nacionalnim interesima.

Vrlo se brzo pojavila potreba osnivanja međunarodnih timova istraživača koji su shvatili da je cilj istraživanja mira da pridonese izgradnji svjetskog mira. Dakle, u ranoj fazi istraživanja, za razliku od klasične faze,

prevladavala je transnacionalnost i globalno promatranje procesa u međunarodnoj zajednici. U vezi s transnacionalnošću pojavio se i koncept simetrije²³ kao novo metodološko sredstvo. Koncept simetrije ima dva aspekta: 1. da bi se sukob razumio, treba promatrati obje sukobljene strane i omogućiti im da objasne uzroke sukoba sa svojih pozicija; 2. rješenje se uvijek pronalazi tako da bude prihvatljivo za obje strane.

U novije vrijeme, međutim, otkako je u istraživanje mira uveden pojam strukturnog nasilja, istraživači smatraju da je jedini ispravan stav identifikacija sa žrtvama strukturnog nasilja. Dakle, zalažu se za humanu identifikaciju s onima koji su pod dominacijom, tako dugo dok se pod njom nalaze.

5. Metodologija

Kao reakcija na racionalizam i dogmatizam koji su bili karakteristika istraživanja mira dok se još nalazilo u okvirima nauke o međunarodnim odnosima, pojavila se, u ranoj fazi istraživanja, ideja da bi činjenice, analizirane i sistematizirane, pomogle da se razumije priroda sukoba i mira. Međutim, današnji istraživači mira dali su oštru kritiku empirizma. Osnovna je zamjerka u tome što prikupljanje činjenica odražava samo prošlost, dok je za istraživače mira jednako važna sadašnjost i budućnost svijeta. To je značilo da se istraživanje mira ne može vezati samo uz proučavanje prošlih političkih planova i postupaka, već da mora davati konkretne prijedloge za budućnost.

Takav zadatak nalaže istraživačima mira upotrebu svih postojećih metoda, kako deduktivnih i induktivnih, tako i spekulativnih i empirijskih. Istraživanju mira potrebna su i egzaktna i neegzaktna istraživanja, i lična iskustva državnika i diplomata, i teoretski radovi naučnika — istraživača. Samo na taj način mogu se, u tako novoj i specifičnoj naučnoj disciplini kao što je istraživanje mira, ostvariti rezultati. Potrebna je krajnja otvorenost duha i institucija za sve nove pravce i ideje koje bi mogle pomoći da se riješi jedno od egzistencijalnih pitanja čovječanstva.

6. Svrha istraživanja

U klasičnoj fazi istraživanja prevladavalo je mišljenje da je mir nemoguće istraživati, te da stoga nije potrebno stvarati neku posebnu nauku o miru, izdvojenju iz međunarodnih odnosa. Istraživanja su se vršila uglavnom za nacionalne potrebe.

23
Konceptom asimetrije i simetrije u međunarodnim odnosima istraživači mira posebno su se bavili u ranijem periodu istraživanja.

Kasnije, kad je prevladana takva nacionalistička tendencija i kad je empirizam zamijenio dogmatizam, istraživanje se uglavnom svelo na ispitivanje uvjeta u kojima su politike mira doživjele uspjeh ili neuspjeh. Nakon toga tražila se mogućnost da se takva politika primijeni na neku od postojećih kritičnih situacija.

Danas je situacija posve drugačija. Istraživanje mira je problemski orijentirano, okrenuto budućnosti i interdisciplinarno. Istraživači se posebno trude da istraživanje bude i multikulturalno, tj. da se formira jak istraživački kadar iz kapitalističkih, socijalističkih i zemalja u razvoju, koje su mahom nesvrstane. Takav bi profil stručnjaka u budućnosti mogao predstavljati transnacionalne grupe za vršenje pritiska i vođenje akcije u prilog ljudima koji se nalaze pod dominacijom, i to radi što skorijeg ukidanja strukturnog nasilja.²⁴

Područja istraživanja mira

Istraživači mira Starke, Galtung i Røling nauku o miru dijele na tri područja istraživanja:²⁵

- istraživanje prošlosti ili empirijski mir (proučavanje povijesti rata i mira)
- istraživanje sadašnjosti ili praktično ostvariv mir (predlaganje mjera za postizanje praktičnih i neposredno ostvarivih ciljeva mira)
- istraživanje budućnosti ili idealni mir (mir kakvom treba težiti u budućnosti).

U današnjoj strukturi svijeta (140 suverenih država) i s današnjom ideologijom nacionalizma kao prevladavajućom, ne možemo vidjeti spas u formiranju svjetskog federalnog sistema. Takav stav zastupaju rani istraživači mira svojom idejom svjetske vlade. U epohi primjene nuklearne energije u naoružanju, opasnosti od totalnog i univerzalnog rata, postojanja zemalja s različitim društveno-ekonomskim uređenjem i stupnjem razvoja, moraju se naći efikasnija sredstva za stvaranje uvjeta svjetskog mira nego što su utopističke ideje o svjetskoj federaciji.

Stoga je posebno važan egzistencijalni dio istraživanja mira koji se bavi svijetom kakav je danas. Polazna točka tog područja istraživanja jest postojeća svjetska anarhija, a cilj je pokušati pronaći način na koji bi se mogla izbjeći nasilna rješenja sporova. To bi, u stvari, značilo istraživati utrku u naoružanju i mogućnost razoružanja; istraživati nesvr-

24

Ideju o transnacionalnim timovima naučnika koji bi vršili pritisak na kreatore vanjske politike sve češće nalazimo u novijim radovima istraživača mira (Groom, Galtung, Starke).

25

O navedena tri područja istraživanja mira najviše govori B. Røling, *Sadržaj istraživanja mira*, »Međ. problemi«, br. 4, 1971.

stane zemlje i njihovu politiku, kao nosioce novog sistema odnosa nasuprot odnosima između i unutar blokova; istraživati nacionalnu i međunarodnu pravdu u suvremenoj pravnoj nauci; istraživati javno mnijenje i utvrditi njegov stvarni utjecaj u procesu donošenja važnih političkih odluka i kreiranju vanjske politike. Takvo bi istraživanje, smatramo, dovelo do posve drugačije, prije svega racionalnije međunarodne politike.

Neposredno je vezan uz egzistencijalni i futurološki dio istraživanja mira. U to područje uključujemo istraživanje načina i sredstava kojima bi se mogli izmijeniti postojeći stavovi i mišljenja. Nabrojiti ćemo samo neke probleme u ostvarenju tog zadatka:

1. Potrebna je radikalna promjena u stavovima prema glavnim problemima čovječanstva, kao što su opasnost od rata, prenaseljenost, glad, zagađenost okoline. Naučnici vide rješenje u evoluciji industrijskih zemalja, tj. potrebi da se korjenitim analizama i adekvatnim rješenjima pokušaju animirati industrijski razvijene zemlje da pruže efikasniju materijalnu pomoć zemljama u razvoju i na taj način otklone jednu od opasnosti koje prijete svjetskom miru.

2. Potrebno je provesti istraživanje o tome iz kojeg se ugla može najefikasnije prići svjetskim problemima, odnosno u kojim je oblastima stanovništvo neposredno ugroženo. Stav je istraživača da javno mnijenje brže reagira u situacijama koje znače neposrednu opasnost i čije otklanjanje daje direktne rezultate.

3. Javlja se i problem komunikacije, jer uspjeh akcija za mir ovisi, prije svega, o efikasnom uspostavljanju veza. Stoga naučnici inzistiraju na poboljšanju međudržavnih veza, jer je to jedini način da se problemi sagledaju u cjelini i da se o njima objektivno sudi.

Prema tome, potrebno je vršiti utjecaj i na donosioce odluka i na javno mnijenje kako bi mogli zajednički sudjelovati u stvaranju racionalne vanjske politike. Istraživanja pokazuju da istraživanje mira lakše pronalazi sljedbenike u nerazvijenim zemljama, u kojima je kršenje osnovnih ljudskih prava i borba za političku i ekonomsku nezavisnost svakodnevna pojava, nego u razvijenim zemljama, gdje ljudi u rješavanju problema rata i mira ne vide neposredni interes.²⁶

Stoga je jedan od neposrednih zadataka istraživača mira da pronađu adekvatan način osiguranja uspješnog komuniciranja između dvije tako različite strane kao što su razvijene zemlje i zemlje u razvoju, što bi omogućilo efikasnost mirovnih akcija u svjetskim okvirima.

26

Vjerojatno bi se istraživači mira trebali bolje povezati s raznim pokretima mladih u vezi s razoružanjem i zaštitom čovjekove okoline, usmjeriti ih na prave načine borbe i time se uključiti u sadašnji trenutak.

Karakteristike istraživanja mira

Mada su neka obilježja istraživanja mira već spomenuta, pokušat ćemo ih dopuniti i razjasniti. Osim usredotočenosti istraživanja na problem mira u svijetu, koji je osnovno obilježje nauke o miru, važan je i cjelovit pristup u istraživanju kompleksnosti mira, tj. kako uvjeta koji ga ugrožavaju, tako i faktora koji ga jačaju. Mir je kao antiteza rata postao centralni pojam analize i s tog se aspekta promatraju odnosi između širih i užih ljudskih zajednica.

Istraživački interesi ne ograničavaju se samo na utvrđivanje prirode rata i mira te faktora koji ih određuju, već se proširuje na praktične društvene i političke akcije u korist mira u svijetu. Na taj se način istraživanje mira javlja i kao primijenjena nauka (akcije su moguće u domenu svjetskog prava, u okviru kojeg se može inzistirati na priznanju ljudskih prava u univerzalnom kontekstu i na području tehničkog napretka koji bi mogao omogućiti donošenje odluka na transnacionalnom nivou).²⁷

Uz istraživanje mira, kao vid primijenjene nauke, vezan je i karakter istraživanja mira kao pokreta kojemu je cilj sopstvena afirmacija i jačanje u interesu svjetskog mira. To, u stvari, znači da se javlja svijest o potrebi neodgodive akcije u kojoj bi sudjelovali i sami naučnici. Tako dolazimo do problema nepristrasnosti naučnika. Uobičajeno je da se objektivnost svodi na akademsku udaljenost istraživača od neposrednih akcija, a neobjektivnost na podređivanje vlastitog istraživačkog rada interesima zemlje iz koje potječe. Istraživači mira smatraju da naučnik treba da bude objektivan s obzirom na nacionalnu politiku, a pristrasan kada se radi o međunarodnom značenju mira. Prema tome, pokret istraživanja mira ima dva važna obilježja: prvo, zadržava se u okviru nauke, iako mu je cilj da posluži potrebama društvene akcije, a drugo, istraživanje mira može i mora imati samo internacionalni karakter.

Istraživače mira posebno zanima naučna valjanost istraživačkog postupka i na njoj naročito inzistiraju. U početku je prevladavao stav američkih i zapadnoevropskih istraživača mira da treba primjenjivati egzaktno metode mjerenja, eksperimente i matematičke formule, dok danas istraživači smatraju da su svi postupci potrebni i korisni ako se primjenjuju pravilno i s naučnom strogošću. Dakle, istraživanje mira je spoj čistih i primijenjenih istraživanja s istraživačkim procesom međunarodnog pokreta, što rezultira aktivnim odnosom prema problemu mira.

I, na kraju, istraživanje mira kao naučna djelatnost sastavni je dio nauke o međunarodnim odnosima, njezina problemski usmjerena i specijalizirana grana koja u sebi ujedinjuje rezultate svih nauka koje se bave čovjekom, odnosima i institucijama koje je on stvorio.²⁸

27
Aćimović, Dimitrijević, Röling i Galtung posebno se zalažu za afirmiranje istraživanja mira kao primijenjene nauke.

28
Tu su uključene antropologija, biologija, i psihologija, koje se bave čovjekom; čovjeka kao društveno biće promatra socio-

Kritika istraživanja mira

Iako je istraživanje mira suviše mlada naučna disciplina da bi o njoj postojale neke sveobuhvatne ocjene, ipak su se neke prednosti i nedostaci iskristalizirali. Budući da je istraživanje mira uglavnom nepoznato široj javnosti, kritička razmatranja uglavnom dolaze od samih istraživača mira, koji pokušavaju sagledati i ispraviti nedostatke.

A. Rapaport ističe značaj istraživanja mira kao primijenjene nauke, tvrdeći da opće teorije rata i mira mogu pružiti saznanje o razvoju rata i uvjetima mira, ali nam ne mogu pomoći da ostvarimo potrebne uvjete. Prema tome, treba utjecati na stavove i mišljenja svakog pojedinca i pronaći konkretne forme putem kojih će se istraživanje mira najefikasnije primjenjivati.

Za razliku od njega, G. Kent smatra da treba stvoriti takve institucije za primjenu istraživanja mira koje će povezati istraživače mira i kreatore državne politike.²⁹

Kao što vidimo, postoje velike razlike u pitanju da li se istraživanje mira mora držati što dalje od državnih organa, vezujući se za društvene snage koje se aktivno bore za mir, ili treba da se što bolje poveže s državnim institucijama, radi upoznavanja s problemima vanjske politike i eventualnog utjecaja na njene izvršioce.

Drugi je problem u hermetičkom i specijalističkom jeziku istraživača mira, koji onemogućava pridobivanje javnog mnijenja za ideje istraživanja mira. Iako bi u današnje vrijeme širenje ideja istraživanja mira trebalo biti olakšano činjenicom da se čovječanstvo nalazi pred nepremostivim preprekama koje dovode u pitanje njegov opstanak, opći zaključak istraživača mira jest da »već dugo prosvjećuju sami sebe i da njihove poruke dopiru samo do već preobraćenih (što je i uzrok nesporazuma između teoretičara i praktičara mira)«³⁰.

Nauka o miru još se dovoljno ne bavi bitnim pitanjima kao što su rekonstrukcija društvenog poretka i socijalne političke snage koje bi bile dovoljno moćne da eliminiraju uvjete iz kojih nastaju oružani sukobi. Osim toga, zapostavljaju se i problemi međunarodne nejednakosti, siromaštvo, eksploatacija i imperijalističke tendencije.

logija, ekonomija, socijalna psihologija, pravo i ostale humanitarne nauke; svijet koji je čovjek stvorio i institucije koje su njegov sastavni dio proučava teorija međunarodnih odnosa, međunarodno pravo, teorija o međunarodnim organizacijama i teorija kulture i ideologije; tu su i medicina, genetika, tehnika i vojne nauke. Sve bi one u budućnosti trebalo da ostvare suradnju s naukom o miru i dadu joj svoj puni doprinos (opširnije u: J. Gal-tung, *Istraživanje mira — dosadašnja iskustva i buduće perspektive*).

29

Stavovi A. Rapaporta i G. Kenta navedeni su prema: Lj. Aćimović, *Istraživanje mira — uvodna razmatranja*.

30

Ibid.

Kritički stavovi ne mogu potisnuti pozitivne rezultate u dosadašnjem istraživanju mira. Naučnici su uspjeli da se mir promatra ne samo u kategorijama sprečavanja sukoba, već i u stvaranju pozitivnih elemenata mira, kao što su suradnja i zbližavanja različitih naroda. Možda se najvažniji doprinos sastoji u činjenici da je istraživanje mira bilo protuteža poslijeratnim vojnim i hladnoratnim sukobima i da je skrenuo pažnju na probleme nerazvijenog svijeta.

Dakle, istraživanje mira dalo je doprinos općem naporu progresivne svjetske javnosti u borbi za mir. Iako nije postalo instrument zaštite interesa naroda i povezalo ih na jedan osmišljeni način, niti je uspjelo da popularizira svoje ideje, istraživanje mira je već svojom orijentacijom prema humanizaciji ljudskog života stvorilo temelje za dalji razvitak i dokazalo da ima budućnost.

Budućnost istraživanja mira

U vrijeme prve faze istraživanja mira naučnici su bili opterećeni hladnoratnom situacijom koja ih je prisiljavala da sve konflikte u međunarodnoj zajednici tumače borbom između Istoka i Zapada. Zbog toga su zanemarili pojavu stvaranja velikog broja socijalističkih zemalja, sve intenzivnije organiziranje i jačanje progresivnih snaga u svijetu, formiranje novih nacionalnih jedinica koje ulažu veliki napor da postignu suvremeni nivo privrednog i kulturnog razvoja i da se ravnopravno uključe u svjetsku zajednicu. Suvremeni istraživači mira vide upravo u tim snagama šansu da istraživanje mira dobije puno priznanje i ostvari postavljene ciljeve.

Razmotrit ćemo budućnost istraživanja mira na osnovi sudjelovanja u procesu obrazovanja i politike nesvrstanosti, jer su ta dva područja, zbog svoje širine i sveobuhvatnosti, najpogodnija za širenje ideje mira.

Većina istraživača mira smatra da bi bila potrebna odgovarajuća strategija koja bi istraživanju mira omogućila da postane dio svakidašnjice. Takva bi se strategija najbolje mogla ostvariti u procesu obrazovanja uz pomoć odgojitelja, učitelja i nastavnika. Mir kao predmet nastave značio bi prenošenje rezultata proučavanja i istraživanja mira na mlade generacije. Nastava bi obuhvaćala proučavanje kompleksnih situacija u svijetu, tekuće međunarodne odnose, trendove u svjetskoj privredi, razvoj međunarodnog prava, porast militarizma i ograničavanje ljudskih sloboda. Dakle, proučavali bi se problemi i krizna područja današnjeg svijeta, da bi se shvatila potreba za međusobnim razumijevanjem i komuniciranjem putem knjiga i novina, radio-emisija i televizijskih emisija, putem razmjene studenata. Samo bi na takav način istraživanje mira moglo pokazati konkretne rezultate u budućnosti.

Putem nastave mogli bi se formirati posve novi načini mišljenja i reformirati stari, već uvriježeni stavovi o ratu i miru te mogućnosti njihova održavanja. Stoga bi takvu nastavu trebalo omogućiti posve mladim ljudi-

ma, u dobi kada se formiraju stavovi i skala društvenih vrijednosti, što znači da bi od samih početaka procesa socijalizacije u odgoj i obrazovanje mladog čovjeka bila uključena ideja mira. Praksa u nekim zemljama (SSSR i NR Kina) pokazala je da posve mala djeca mogu prihvatiti nastavu povezanu s vojnom obukom. Stoga ne bi trebalo sumnjati u uspjeh nastave mira primijenjene već od najranije dobi. Naravno, ta ideja uključuje i preodgajanje roditelja i odgojitelja koji nisu imali prilike da se sretnu s idejom mira na organiziran i posve nov način. Ideja da se mir pojavi kao predmet nastave proizlazi iz činjenice da mlada generacija mora biti obaviještena o svim procesima i problemima u današnjem svijetu, koji će se odraziti i na budućnost, kako bi shvatila potrebu da se sadašnja svjetska kriza prevaziđe i izbjegne novo svjetsko krvoproliće.

Budući da podučavanje mira može utjecati na javne poslove tek za 15 do 20 godina, obično se tvrdi da je ideja o nastavi mira utopistička i bespredmetna. Istina je da bi se rezultati mogli opaziti tek nakon dužeg perioda, kada bi prve generacije bile dovoljno odrasle da učestvuju u političkom životu svoje zemlje, ali se ne bismo složili s mišljenjem da uvođenje mira u nastavu treba smatrati nečim zakasnjelim. Opterećenje privreda razvijenih zemalja utrkom u naoružanju, problemi nerazvijenih zemalja i denaturalizacija čovjekove okoline problemi su koji se ne mogu riješiti odlukama vlada, čak ni kada bi svijest ljudi koji se nalaze u njima bila odgovarajuća. Dugotrajnost procesa nastajanja kriznih situacija zahtijeva i dugotrajan proces pronalaženja adekvatnih rješenja. Odgovarajuće dugoročne mjere mogu se donijeti samo ako postoji dovoljno znanja i obaviještenosti, vlade i javnog mnijenja, a to se može ostvariti organiziranim i sveobuhvatnijom akcijom u pravcu priključivanja rezultata istraživanja mira nastavnim programima.

Ako ideju mira u nastavnim programima tek treba afirmirati, politika nesvrstavanja je već prihvaćena u 2/3 zemalja svijeta. Iako su nesvrstanost kao predmet istraživanja zapadni autori zanemarili, ne smijemo zaboraviti da su naponi za održavanje mira u svijetu, još od Bandunške konferencije, prisutni među nesvrstanim zemljama. Nesvrstanost i oblici u kojima se ona javlja ne prestaje u odnosu prema konfliktu Istok-Zapad (kako se to često čuje među zapadnim naučnicima), već je riječ o pojavi koja je vezana za čitav niz vanjskopolitičkih, unutrašnjih i ekonomskih interesa zemalja u razvoju.

Nije samo vrijeme nastanka nesvrstanosti i otpor hladnoratnoj situaciji ono što politiku nesvrstanosti čini bliskom istraživanju mira. Djelujući u pravcu učvršćivanja mira i međunarodne suradnje, nesvrstane zemlje odražavaju dvije vrste interesa, dva najvažnija elementa pojma nesvrstanosti. Prvi je težnja za ostvarenjem i zaštitom vlastite nezavisnosti i integriteta (na političkom, ekonomskom i diplomatskom planu) antiblokovskom politikom. Taj element proizlazi iz vremena nastanka politike nesvrstanosti, kad je svijet bio obilježen hladnim ratom i kad je započela blokovska podjela.

Drugi sastavni element sadržan je u nastojanju da se otkloni zategnutost u odnosima među velikim silama, tj. kolektivno angažiranje na stvaranju novog međunarodnog poretka zasnovanog na principima miroljubi-

ve aktivne koegzistencije. »... mi zaista smatramo da bi takva politika rješavanja sadašnjih aktualnih međunarodnih problema u relativno kratkom roku omogućila svim narodima da posvete svoje talente i energiju izgrađivanju novog sistema međunarodnih odnosa i institucija, radi ubrzanog opšteljudskog i društvenog razvoja.«³¹ Ako se podsjetimo definicije pozitivnog i negativnog mira, ustanovit ćemo da postoji veza između dva osnovna elementa politike nesvrstanosti i pojmova pozitivan i negativan mir. Negativni mir označava stanje bez rata i stoga se nesvrstanost u svojoj antiblokovskoj komponenti poklapa s njim. S druge strane, nesvrstanost znači otvoren poziv na otpor protiv kolonijalne dominacije i u toj se komponenti razilazi s definicijom negativnog mira, ali se poklapa s idejom uništenja strukturnog nasilja u društvu.

Relacija između nesvrstanosti i pozitivnog mira očigledna je jer se nesvrstanost kao preobražaj u odnosima među narodima, radi suradnje i integracije, slaže s definicijom pozitivnog mira koja stavlja naglasak na harmonične i uravnotežene odnose u društvu.

Osim toga, tri osnovna cilja nesvrstanosti — mir, nezavisnost i razvitak društva — predstavljaju i razrješenje najtežih svjetskih konflikata: sukoba između razvijenih i zemalja u razvoju, između Istoka i Zapada, te između kolonijalizma i borbe za nezavisnošću.

Sve su to momenti koje istraživači mira mogu iskoristiti ako istraživanje mira udruže s konkretnim akcijama nesvrstanih.

Zaključak

Činjenica je da današnji međunarodni mir, iako predstavlja proklamirani cilj svih državnika i vlada, nije rezultat statičnih snaga koje povezuju države, već posljedica mrtve utrke između snaga koje ograničavaju rat i onih koje ga podstiču. Iako kreatori vanjske politike velikih sila, podržani vojnoindustrijskim kompleksom, i dalje drže svijet u stanju straha od mogućeg sukoba, sve više dolazi do izražaja da je vanjska politika briga svih ljudi, a ne vladajućih elita. Stvaranje novog, kvalitativno drugačijeg mira treba da postane stvarni, a ne samo proklamirani zahtjev.

Čini nam se da nauka nikada nije imala tako značajan i konkretan zadatak u rješavanju praktičnih i aktualnih problema svijeta kao što ga ima u stvaranju svjetskog mira. Odmah na početku mora biti jasno da istraživanje mira, bez obzira na sveobuhvatnost suvremene problematike, ima ograničeno djelovanje.

Kao prvo, još postoje razmimoilaženja u stavu naučnika prema predmetu istraživanja mira. Predmet istraživanja bitno se proširio u odnosu prema počecima istraživanja mira. Najprije je to bilo samo proučavanje

velikih vojno-političkih i blokovskih problema, dok danas uključuje posve nova područja (glad, čovjekova okolina, energija, obrazovanje u pravcu mira), što dokazuje da naučnici prate situaciju u svijetu i reagiraju na vrijeme. Postoje jasno izražene tendencije da se pristupi transdisciplinarnim istraživanjima koja bi trebala povezati istraživanja s raznih područja. Aktivnosti bi se protezale od obrazovnih zadataka, preko stvaranja kadrova, a sve radi realizacije mjera koje pridonose ostvarenju mira. S druge strane, ne možemo a da se ne složimo s tvrdnjom da dolazi do preklapanja između predmeta istraživanja mira i nauke o međunarodnim odnosima. Stoga smatramo da ne treba težiti strogo distanciranju istraživanja mira od nauke o međunarodnim odnosima, jer nema mogućnosti da se točno ograniči predmet i područje istraživanja mira i zbog toga što svi navedeni svjetski problemi spadaju u predmete proučavanja niza drugih društvenih nauka.

Drugo, istraživanje mira još je stvar izdvojenih grupa naučnika, pojam o kojem se veoma malo zna i nauka koja se uglavnom svodi na međusobno uspoređivanje radova. »Sve ovo navodi na zaključak da je verovatno ispravno reći da se istraživanje mira danas nalazi negde između onog dela društvene strukture u kome je koncentrisana moć (establishment) i naroda, s tim što je izgubila iluzije o suradnji s prvim, a nije naročito sposobna da uspostavi kontakt s drugim.«³² Stoga se mora potražiti dugotrajnije rješenje, u vidu uvođenja nastave o miru, čime bi ideja mira postala svojina mladih generacija, što bi u budućnosti možda moglo dati konkretne rezultate. Mišljenja smo da akcije treba početi i prije uvođenja tako radikalne mjere kao što je uvođenje mira u nastavu, i to putem publikacija, masovnih medija i organiziranih predavanja na univerzitetima. Na taj bi se način veći broj ljudi mogao uključiti u donošenje vanjskopolitičkih odluka. Treće, ispunjavanje budućeg mira odgovarajućim sadržajem najteže je pitanje pred kojim se nalaze istraživači mira. »Tu postoje opasnosti ili da se mir poveže s besmislenim parolama ili da se u njega projiciraju partikularističke vrijednosti, međusobno u sukobu.«³³ Pravilno definiranje cilja, pravilne metode i akcije radi njegova postizanja mogu svijet primaći ostvarljivom miru. Pri tome je jasno određeno mjesto naučnika u ljudskom društvu kao stvaralaca duhovnih i materijalnih vrijednosti, što ujedno znači da se istraživači mira moraju povezati preko nacionalnih granica i s vremenom postati međunarodna grupa za vršenje pritiska.

Znači, istraživanje mira ima ograničeni domet ako ostane izolirana naučna disciplina, ali ima i otvorene perspektive ako se svim snagama orijentira na rješavanje gorućih svjetskih problema, ostvarujući tijesnu suradnju između teoretskih istraživanja mira i konkretnih akcija progresivnih, miloljubivih snaga.

32

To priznaje većina istraživača mira, a citat smo preuzeli iz: J. Galtung, *Istraživanje mira — dosadašnja iskustva i ...*

33

V. Dimitrijević: *Dileme istraživanja mira*, anali Pravnog fakulteta u Beogradu.